

Διερευνώντας τα όρια των Καλών Πρακτικών

Ευαγγελία Τρέσσου

Καθηγήτρια, ΠΤΔΕ, ΑΠΘ¹

Θα αποφύγω να αποτυπώσω με αριθμούς τα αποτελέσματα της παρέμβασής μας και θα περιγράψω το πλαίσιο στο οποίο λειτουργούμε, θα αναφερθώ κυρίως στον χαρακτήρα των παρεμβάσεων μας και θα εξηγήσω γιατί πολλές από αυτές μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε Καλές Πρακτικές.

Πρόκειται για πρακτικές που σχεδιάσαμε και εφαρμόσαμε, επανασχεδιάσαμε και επαναπροσδιορίσαμε μέσα από συνεργασίες και διαπραγματεύσεις με τους ίδιους τους Ρομά, με τους συνεργάτες του Προγράμματος και τις διάφορες υπηρεσίες και παίρνοντας υπόψη τα κατά περίπτωση διαφορετικά πλαίσια τόπου και χρόνου. Ουσιαστικά πρόκειται για ένα *συνεχές σχεδιασμού, εφαρμογής, αξιολόγησης και επανασχεδιασμού Πρακτικών για την ένταξη*, που αποδείχτηκαν μέσα από την πράξη Καλές Πρακτικές.

Με τον όρο Καλές Πρακτικές περιγράφουμε «αυτό που δουλεύει» σε μια συγκεκριμένη κατάσταση ή περιβάλλον, δηλαδή μια δοκιμασμένη διαδικασία ή δράση που έχει αποδειχτεί στην πράξη ότι είναι περισσότερο αποτελεσματική από άλλες. Ωστόσο, μια Πρακτική που δούλεψε αποτελεσματικά στο πλαίσιο ενός συνόλου μεταβλητών δεν σημαίνει ότι θα έχει τα ίδια αποτελέσματα σε παρόμοιες καταστάσεις ή περιβάλλοντα (εκπαιδευτικά, κοινωνικά, πολιτισμικά). Δηλαδή είναι λάθος η υπόθεση ότι μπορεί μια Πρακτική να προταθεί ως Καλή για κάθε περίπτωση γιατί τα ίδια τα αρχικά σχέδια και οι επιδιώξεις κατά την εφαρμογή αλλάζουν.

Ο σχεδιασμός, η οργάνωση και η εφαρμογή Πρακτικών σε διάφορους τομείς, π.χ. την κατοικία, την απασχόληση, την υγεία, την εκπαίδευση, ώστε να διευκολυνθεί η ένταξη των Ρομά, εξαρτάται από ένα σύνολο εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων και βέβαια από το θεωρητικό και ιδεολογικό πλαίσιο της ομάδας που σχεδιάζει, παρακολουθεί, αναστοχάζεται και επηρεάζει τις παρεμβάσεις και τις Πρακτικές. Χρειαζόμαστε δηλαδή και αναζητούμε εκείνα τα θεωρητικά και οργανωτικά πλαίσια που μπορούν να δημιουργήσουν Καλές Πρακτικές, με

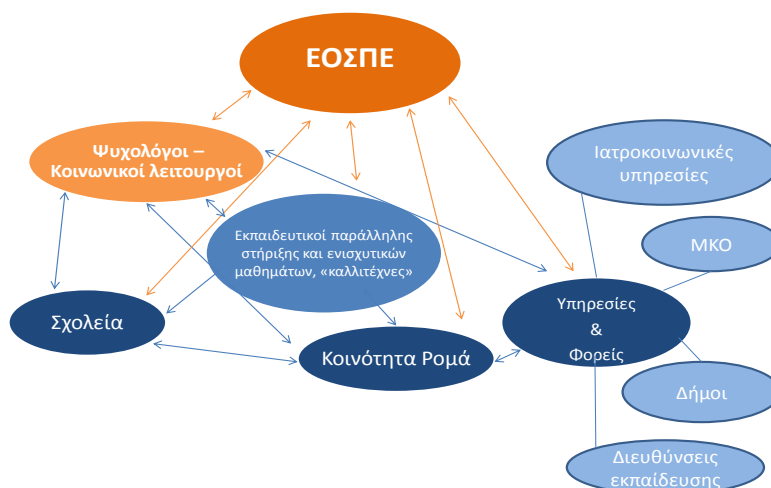
¹ Υπεύθυνη του Προγράμματος για την «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά στις περιφέρειες Κεντρικής Μακεδονίας, Δυτικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης» της κατηγορίας πράξης «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση» που υλοποιείται από το Σεπτέμβριο του 2010 στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ και συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και από Εθνικούς Πόρους.

χαρακτηριστικά βιωσιμότητας σε διαφορετικούς χρόνους και τόπους, σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Να εξασφαλίσουμε δηλαδή ότι οι μετέχοντες σε διαδικασίες ένταξης, οι ίδιοι οι Ρομά και οι υπηρεσίες και οι φορείς, θα συνεχίσουν να εφαρμόζουν καλές πρακτικές γιατί θα έχουν τα παραδείγματα, τις ικανότητες και την τεχνογνωσία να το κάνουν.

Στο Πρόγραμμά μας οι βασικοί άξονες στους οποίους αναπτύχθηκαν δράσεις είναι η **εκπαίδευση**, οι **κοινότητες** και οι **υπηρεσίες**. Οι Πρακτικές που ακολούθησε από την αρχή η Επιστημονική Ομάδα Σχεδιασμού και Παρακολούθησης του Έργου (ΕΟΣΠΕ) στηρίζονται σε τρεις πυλώνες

(Α) Δημιουργία δικτύων συνεργασίας και ενδυνάμωσης (μικρές και μεγαλύτερες συμμαχίες) μεταξύ όλων των εμπλεκομένων:

- συνεργασία μεταξύ των μελών της κάθε ομάδας του Προγράμματος (ΕΟΣΠΕ, ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί, εκπαιδευτικοί, διαμεσολαβητές).
- συνεργασία μεταξύ ομάδων του Προγράμματος διαφορετικών ειδικοτήτων και λειτουργιών, (ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί με εκπαιδευτικούς και διαμεσολαβητές και όλες οι ομάδες με την ΕΟΣΠΕ),
- συνεργασία των ομάδων του Προγράμματος με ομάδες έξω από αυτό (ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί με οικογένεια, κοινότητα, σχολεία, υπηρεσίες και φορείς, εκπαιδευτικοί του Προγράμματος με οικογένεια και σχολεία, διαμεσολαβητές με οικογένεια, κοινότητα, σχολεία και υπηρεσίες) και
- επαφές και διαμεσολαβήσεις της ΕΟΣΠΕ με φορείς που οι αποφάσεις τους επηρεάζουν τη λειτουργία του Προγράμματος, (Υ.ΠΑΙ.Θ, Περιφερειακές διευθύνσεις εκπαίδευσης, ευρύτερη κοινότητα).

Αυτή η δικτύωση και οι τακτικές συναντήσεις εποπτείας με όλες τις ομάδες χωριστά βοηθάει την Επιστημονική ομάδα (ΕΟΣΠΕ) εκτός από τις προσωπικές επαφές και παρεμβάσεις να έχει μια **συνεχή ενημέρωση** για όλα τα ζητήματα ώστε να δρα **διαμεσολαβητικά** και **συνδετικά** μεταξύ των διαφορετικών ομάδων του Προγράμματος και μεταξύ του Προγράμματος και των εκτός Προγράμματος εμπλεκόμενων στις διαδικασίες ένταξης. Αυτό εξασφαλίζει **συνεχή παρακολούθηση του έργου** σε κάθε τομέα δραστηριοποίησης και επιτρέπει την **αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και τον αναστοχασμό** ώστε να προχωρούμε σε **αναμόρφωση** και **επαναπροσδιορισμό** προσεγγίσεων, υλικών και μεθόδων.

(Β) Διαμόρφωση της οργανωτικής δομής του έργου

Αυτή η δομή

είναι **γνωστή σε όλους** τους εμπλεκόμενους (εσωτερικούς συνεργάτες και εξωτερικούς φορείς, υπηρεσίες και κοινότητες) έτσι ώστε να λειτουργούν αποτελεσματικά τα δίκτυα και να μην διαλύεται η δυναμική τους,

είναι **ευέλικτη** ώστε να μεγιστοποιείται η χρήση του χρόνου, να εξυπηρετούνται οι διαφορετικές ζωές των μαθητών/τριών και των οικογενειών τους και να προσαρμόζεται στις εσωτερικές ανάγκες και στα διαφορετικά περιβάλλοντα υλοποίησης του έργου.

(Γ) Δημιουργία πλαισίων παρέμβασης (α) στην Κοινότητα, (β) στις Υπηρεσίες και (γ) στην Εκπαίδευση, τρία **πλαίσια παρέμβασης** που στηρίζονται και υποβοηθούνται από τη λειτουργία των δικτύων που περιέγραψα πιο πάνω.

Σ' αυτά τα δίκτυα ο ρόλος των ψυχολόγων και των κοινωνικών λειτουργών είναι πρωταρχικής σημασίας. Ψυχολόγοι και κοινωνικοί λειτουργοί δρουν ως «δίδυμο» στο πεδίο προκειμένου να αντιμετωπίσουν ζητήματα πρόληψης, παρέμβασης και συμβουλευτικής και να λειτουργήσουν ως γέφυρες των ομάδων του Προγράμματος με τους Ρομά, και των Ρομά με τις υπηρεσίες. Βρίσκονται στους οικισμούς και καταυλισμούς καθημερινά αποκτώντας έτσι «ματιά από μέσα». Η συμμετοχή τους στην καθημερινή ζωή της κοινότητας έχει ως αποτέλεσμα ο ρόλος τους να γίνει λιγότερο παρεμβατικός και οι ίδιοι να θεωρούνται λιγότερο «ξένοι» μετά από ένα διάστημα..., να χαίρουν μεγαλύτερης εμπιστοσύνης από τα μέλη της κοινότητας..., να αποκτούν πολιτισμική συνάφεια.

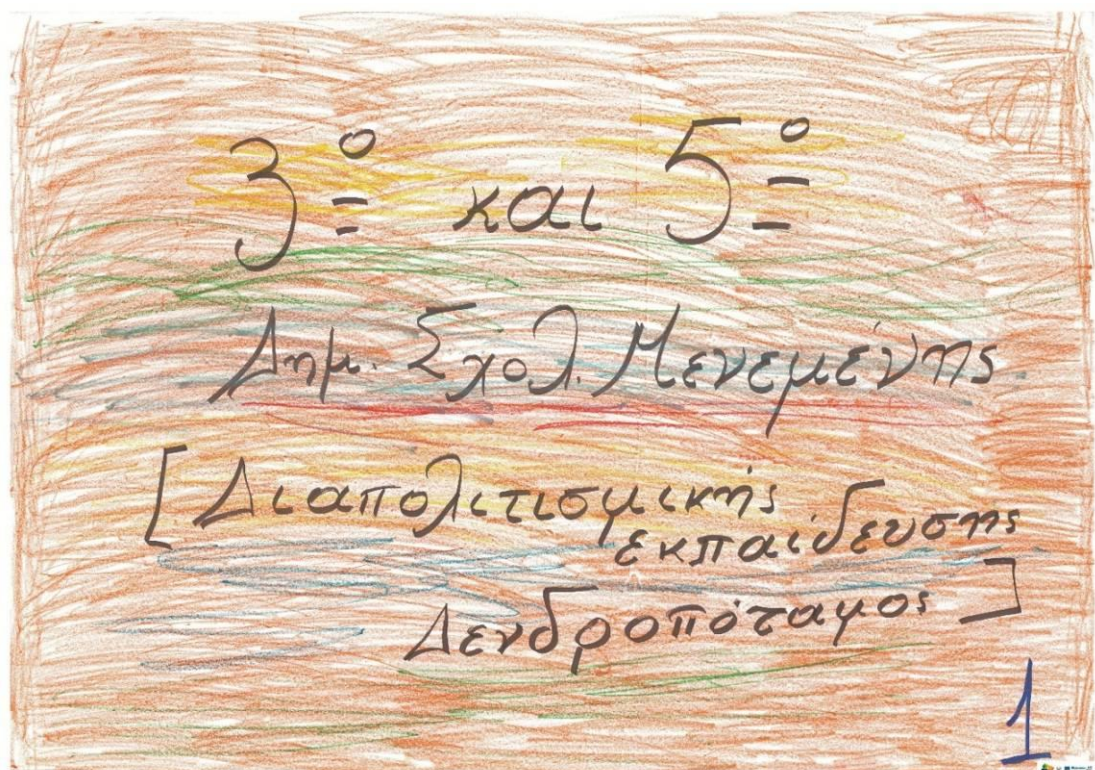
Επειδή δεν έχουμε πολύ χρόνο δεν θα αναφερθώ στα δύο πρώτα πλαίσια για να εστιάσω στο πλαίσιο παρέμβασης στην εκπαίδευση.

(γ) Πλαίσιο Παρέμβασης στην Εκπαίδευση

Στα τρεισήμισι χρόνια εφαρμογής του Προγράμματος, έχει δημιουργηθεί και έχει δοκιμαστεί στην πράξη μια ποικιλία υλικού βασισμένου σε ολιστικές προσεγγίσεις στη μάθηση, στη χρήση της λογοτεχνίας και στη διαλογική σχέση και αλληλεπίδραση ανάμεσα στους πολιτισμούς που εκπροσωπούνται στη μαθησιακή κοινότητα, δημιουργώντας έτσι ένα πλουραλιστικό σύμπαν προσεγγίσεων σε διαρκή αλληλεπίδραση και διαπραγμάτευση. Παράλληλα όμως με αυτές τις παιδαγωγικές επιλογές υπάρχει και η παρουσία της επίσημης γνώσης που προκρίνεται από το αναλυτικό πρόγραμμα και βέβαια λαμβάνεται υπόψη.

Οι πρακτικές που εφαρμόζονται υπαγορεύονται από τις παιδαγωγικές προθέσεις, τους περιορισμούς, τις ανάγκες και το περιβάλλον στο οποίο θα διδάξει ο εκάστοτε εκπαιδευτικός. Τα υλικά και ο τρόπος διδασκαλίας δεν συστήνονται ως μοντέλα εφαρμογής, αλλά κυρίως ως αφορμή για προβληματισμό, ενδυνάμωση και αφετηρία για τη βελτίωση τους. Είναι Καλές Πρακτικές, στο βαθμό που εξυπηρετούν τις ανάγκες όλων των εμπλεκομένων με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Έτσι για παράδειγμα:

(1) Στο ***Τμήμα εφήβων Ρομά*** που φοιτούν στο σχολικό συγκρότημα των διαπολιτισμικών Δημοτικών Σχολείων 3^{ου} και 5^{ου} Μενεμένης τα μαθήματα γραμματισμού στηρίχτηκαν στα Δικαιώματα του Παιδιού και στην κριτική συνειδητοποίηση (όπως διατυπώθηκε από τον Φρέιρε). Ο μικρόκοσμος του σχολείου, της οικογένειας και της κοινότητας, το μικροσύστημα που αποτελεί το άμεσο περιβάλλον του παιδιού, όλα συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός παραγωγικού πλαισίου σκέψεων που αποτελεί αντικείμενο συζητήσεων και παραγωγής προφορικού και γραπτού λόγου. Το μεγάλο βιβλίο που βλέπετε είναι αποτέλεσμα του ιδιότυπου αναλυτικού προγράμματος της τάξης αυτής.

Περιεχόμενα	σελ
Πρόλογος	4
Το σχολείο μας στο Δένδροπότηακο	5
Παιδική εργασία και εκμετάλλευση	6
Το χάννισμα	11
Μέρα της μητρικής γλώσσας	13
Μέρα κατά της βίας	16
Μέρα της Γυναίκας	18
Μέρα κατά του ρατσισμού	21
Μέρα του παιδικού βιβλίου.	29
Μέρα του ρομά	31
Πρωτοβουλία	36
Η ιστορία της κόκκινης κοτούλας	38
Επίλογος	43

3

Παρασκευή 18 Μαΐου 2012

Πρόλογος

Το βιβλίο αυτό έχει ιδιαίτερη αξία για μας. Έχει τον κόπο μας, που γράφαμε, διαβάζαμε, σκεφτόμασταν, μιλούσαμε, γελοῦσαμε και ζωγραφίζαμε. Ξεκίνησε να το φτιάχνουμε μετά τα Χριστούγεννα. Το ονομάσαμε **«Με αφορμή... Το δικό μας μεγάλο βιβλίο»**. Μίσα από το βιβλίο μάθαμε να βοηθάμε σένas τον άλλο. Όλο και κά- τι δινόταν και έμεις το δαῖψαμε. Το βιβλίο αυτό το αφιερώνουμε στην οικογένεια μας - και στο σχολείο μας.

[illegible][illegible]

4

21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ

ΠΑΘΚΟΩΣΙΑ ΜΕΡΑ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

ΟΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΕΧΟΥΝ ΜΗΤΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.

ΞΑ Ε ΦΩΜΑ ΣΕΙ ΜΕΝΤΑΙΛΗ ΤΟΠ.

ΕΤΗΜΗΤΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΙΛΑΕ. ΤΡΑΧΟΥΔΑΕ. ΚΑΙ

ΟΤΕΥΑΧΗΟΥΥΤΑΙ ΚΑΙ ΟΥΓΕΥΟΥΤΑΙ

ΜΕΝΤΕΛΗ ΤΟΠ ΟΡΗΜΙΟΑΓΕΝ. ΣΚΗΛΑΜΕΣ,

ΦΟΒΕΙ ΤΑ ΟΤΕΥΑΧΟΡΙΟΑΟ ΣΟΥΝΕΠΙΧΚΕΕ.

14

21 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2022
Παγκόσμια Μέρα ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

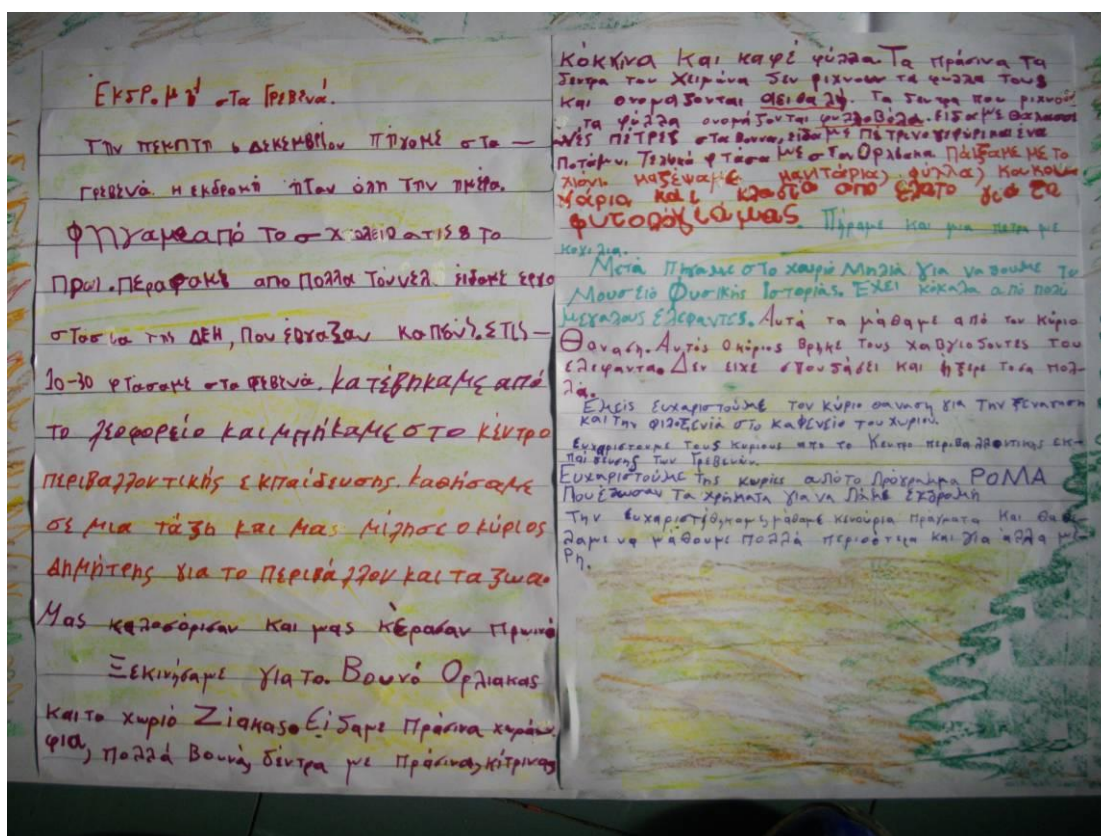
ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΤΕΙΓΓΑΝΟΙ ΔΕΝ ΕΧΟΥΝ ΑΛΦΑΒΗΤΟ

Ζούσε κάποτε ένας βασιλιάς που είχε το τσιγγανικό αλφάβητο. Το θε τυλίξει στην λαχανόφυλλο γιατί εκείνη τήν εποχή δεν είχαν ράφα για να βάζουν τα βιβλία. Κι' αποκοιμήθηκε όλη νύκτα. Μετά από λίγο ηρθε ένας δούλος να πει νύξ κι έβαλε το λαχανόφυλλο. Γι' αυτό κι εμείς δεν έχουμε αλφάβητο.

Το πρόγραμμα αυτό εμπλουτίζεται με τον καιρό με θεματικές περιοχές που αντλούνται από την κοινωνική, την εκπαιδευτική και την πολιτική για την υγεία που επηρεάζουν το μικροσύστημα του παιδιού, τη ζωή για παράδειγμα στην οικογένεια και την κοινότητα ή τις λειτουργίες των σχολικών μονάδων. Σ' αυτήν την περίπτωση δηλαδή ο δάσκαλος μαθαίνει καθημερινά κι αυτός από τη ζωή των Ρομά μαθητών και μαθητριών του, παίρνει θέση απέναντι στα προβλήματα τους και ενσωματώνει τις εμπειρίες τους στη μαθησιακή διαδικασία.

Αυτή είναι μια Καλή Πρακτική γραμματισμού γιατί οι έφηβοι Ρομά έμαθαν να γράφουν και να διαβάζουν, ορισμένοι από αυτούς απέκτησαν ήδη απολυτήριο δημοτικού και μέσα από την παραγωγή δικών τους κειμένων μπαίνουν σε διαδικασίες κριτικής συνειδητοποίησης και ενδυνάμωσης.

(2) Οι εκπαιδευτικοί που κάνουν **ενισχυτικά μαθήματα σε τμήματα παιδιών Ρομά** λειτουργούν σε πολλαπλά επίπεδα. Τα μαθήματα στοχεύουν στην ενίσχυση της ελληνομάθειας των παιδιών κάτι που συντελεί στη βελτίωση όχι μόνο των επιδόσεών τους στο σχολείο αλλά και στην ενίσχυση της αυτοεικόνας και της αυτοπεποίθησής τους. Ο τύπος των ενισχυτικών μαθημάτων είναι το αποτέλεσμα μιας

[illegible]

(3) Στα *Τμήματα γραμματισμού ενηλίκων* υπάρχουν όλα τα δυνατά σχήματα και συνθέσεις τμημάτων και από άποψη ηλικιών και από άποψη μορφωτικών αποσκευών που φέρνει ο/η κάθε εκπαιδευόμενος/η. Τμήματα που μπορεί να συνυπάρχουν τρεις γενιές (γιαγιά, μητέρα, παιδί), τμήματα που οι εκπαιδευόμενοι/ες επιδιώκουν την απόκτηση απολυτηρίου πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τμήματα που λειτουργούν σε σχολεία, τμήματα που λειτουργούν σε καταυλισμούς και οικισμούς. Τμήματα που λειτουργούν με πιο παραδοσιακά κείμενα γραμματισμού, τμήματα που ο γραμματισμός επιδιώκεται μέσα από την εμπλοκή σε μαθήματα ραπτικής, κομμωτικής ή οδήγησης. Οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν στα τμήματα ενηλίκων συνεργάζονται με την επιστημονική ομάδα του Προγράμματος, συζητούν για τις ιδιαιτερότητες κάθε τμήματος και ανταλλάσσουν ιδέες για το περιεχόμενο και το υλικό των μαθημάτων. Τα μαθήματα στις περισσότερες περιπτώσεις αντλούν θέματα από το σύμπαν των εκπαιδευόμενων.

Η Πρακτική εδώ είναι ότι το μάθημα είναι μια παραγωγική διαδικασία που μπορεί να ξεκινάει από μια λέξη, μια κατάσταση, ένα γεγονός, μια επιθυμία των ίδιων των εκπαιδευόμενων. Δεν είναι ένα περιεχόμενο και μια διαδικασία που έχει από πριν αποφασιστεί και σχεδιαστεί γι' αυτούς. Είναι κάτι στο οποίο μετέχουν οι ίδιοι ως συνδημιουργοί, που ξεκινάει από αυτούς και είναι γι' αυτούς. Δεν υπάρχει δηλαδή ένα συγκεκριμένο υλικό και περιεχόμενο αλλά υπάρχει μια προσέγγιση που κινεί τη διαδικασία. Για παράδειγμα, μια εκδρομή, μια έξοδος της ομάδας με τον εκπαιδευτικό για φαγητό γίνονται μαθήματα.

(4) Υπάρχουν *τάξεις σχολείων με παιδιά Ρομά* στα οποία οι εκπαιδευτικοί της τάξης, σε συνεργασία με την επιστημονική ομάδα και συνεργάτες του Προγράμματος, υιοθετούν και ενσωματώνουν στην καθημερινή διδακτική πρακτική προτάσεις του Προγράμματος για διαφοροποιημένη διδασκαλία όπως η χρήση της λογοτεχνίας για τη διδασκαλία της Γλώσσας και των Μαθηματικών, βελτιώνοντας πρώτα απ' όλα τις σχέσεις ανάμεσα σε παιδιά Ρομά και μη Ρομά και κάνοντας εφικτή την ένταξη των παιδιών Ρομά στη μαθησιακή κοινότητα της τάξης.

Για να σχεδιαστούν ειδικοί συνδυασμοί διδακτικών μεθόδων και υλικών, το προσωπικό ή ομαδικό σύμπαν των διαφορετικών περιπτώσεων χρησιμοποιείται ως δεξαμενή θεμάτων υπό διαπραγμάτευση. Έτσι σε βάθος χρόνου μπορούν να δημιουργηθούν περισσότερες ομοιογένειες μεταξύ διαφορετικών κοινοτήτων.

Ανακεφαλαιώνοντας

Είναι ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζονται οι Ρομά που αυξάνει τη συμμετοχή τους σε διαδικασίες που τους αφορούν και τους ενδυναμώνει για να αντιμετωπίσουν τα εμπόδια που συναντούν στην ένταξή τους.

Γνωστή σε όλους τους εμπλεκόμενους οργανωτική δομή του έργου, δικτύωση, συνδιαμόρφωση προγραμμάτων και ευελιξία μεθόδων και υλικού ώστε να προσαρμόζεται σε διαφορετικά πλαίσια, ανατροφοδότηση, συνεχής παρακολούθηση του έργου και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων είναι μερικά χαρακτηριστικά των Πρακτικών που ακολουθήσαμε και διαπιστώσαμε ότι είναι αποτελεσματικές και γι' αυτό μπορούμε να αναφερόμαστε σ' αυτές ως Καλές Πρακτικές του Προγράμματος.